

УДК 378:001.3

*Наталія Головач, аспірант кафедри теорії та методики професійної освіти,
старший викладач кафедри управління персоналом та економіки праці
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТЬ “ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ” І “ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”

У статті проведений аналіз наукових підходів до визначення понять “професійно значущі якості” та “професійна компетентність”. У проведеному аналізі були виявлені розбіжності в змісті та термінології досліджуваних понять. Акцентується увага на тому, що на відміну від професійно значущих якостей професійна компетентність обов’язково є результатом професійного навчання. Визначено, що професійно значущі якості є і природно обумовленими, і набутими.

Ключові слова: професійно значущі якості, професійна компетентність, у процесі фахової підготовки.

Табл. 1. Літ. 19.

*Наталія Головач, аспірант кафедри теорії та методики професійного образования,
старший преподаватель кафедры управления персоналом и экономики труда
Межрегиональной Академии управления персоналом*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СУЩНОСТИ И СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЙ “ПРОФЕССИОНАЛЬНО ЗНАЧИМЫЕ КАЧЕСТВА” И “ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ”

В статье проведен анализ научных подходов к определению понятий “профессионально значимые качества” и “профессиональная компетентность”. В проведенном анализе были выявлены расхождения в содержании и терминологии исследуемых понятий. Акцентируется внимание на том, что в отличие от профессионально значимых качеств профессиональная компетентность обязательно является результатом профессионального обучения. Определено, что профессионально значимые качества есть естественно обусловленными, и приобретенными.

Ключевые слова: профессионально значимые качества, профессиональная компетентность, в процессе профессиональной подготовки.

*Nataliya Holovach, Postgraduate student of the Theory and Methodology of
Professional Education Department, Senior Lecturer of the
Personnel Management and Labour Economics Department, Interregional Academy of Personnel Management*

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF ESSENCE AND CONTENT OF CONCEPTS: “PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES” AND “PROFESSIONAL COMPETENCE”

The article analyzes the scientific approaches to the definition of “professionally important qualities” and “professional competence”. The analysis shows the ambiguity of terminology and content, the difference of these concepts and their relationship. The attention is focused on the fact that, unlike the professionally significant qualities, the professional competence is necessarily a result of training. The author determines the professional quality is important and naturally conditioned and acquired.

Keywords: professionally important qualities, professional competence, in the process of professional training.

Постановка проблеми. Проблема формування професійно значущих якостей та професійної компетентності майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки визначається загальноєвропейською та світовою тенденцією інтеграції і глобалізації світової економіки; актуалізацією освіти в контексті глобалізації освіти; необхідністю реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців відповідно до освітніх стандартів нового покоління;

необхідністю інтеграції професійної підготовки. Ця проблема носить комплексний характер і характеризується відсутністю фундаментальних розробок у вирішенні питань визначення домінуючої парадигми професійної освіти; цілі професійної освіти в умовах споживчого товариства (якою є Україна); ролі і місця складових – в період криз; головного результату професійної підготовки фахівців.

Аналіз основних досліджень. В останні роки проблема формування професійно значущих

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТЬ “ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ” І “ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”

якостей особистості привертає все більшу увагу сучасних науковців. Так, в Україні цьому питанню присвячені роботи таких дослідників як: В. Бодрова [3], А. Горностаєвої, І. Горностаєвої [5], О. Шушеріної [19] та ін. Проблему аналізу і розвитку професійної компетентності фахівця досліджували такі вчені, як: Е. Зеєр [6], І. Зимня [7], К. Платонов [17], А. Хуторський [18] та ін. Водночас порівняльному аналізу сутності та змісту понять “професійно значущі якості” та “професійна компетентність” майже не приділяється уваги.

Мета дослідження – зробити порівняльний аналіз сутності та змісту понять “професійно значущі якості” та “професійна компетентність”.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити про те, що багато науковців подають різні дефініції професійно значущих якостей як психолого-педагогічної проблеми. Це створює деякі труднощі у науковому дослідженні проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців, адже без чіткого визначення наукових понять неможливе і коректне оперування ними. Незважаючи на те, що існує багато досліджень стосовно проблеми професійно значущих якостей, немає однозначної думки щодо трактування цієї дефініції.

У довідковій літературі професійні значущі якості (далі – ПЗЯ) визначаються як окремі динамічні властивості особистості, її психічні й психомоторні властивості (виражені рівнем розвитку відповідних процесів), а також фізичні якості, які відповідають вимогам певної професії й сприяють успішному оволодінню нею [4; 5; 16].

Ми погоджуємось з думкою В. Бодрова, який визначає поняття “професійно важливі якості” як: “Уся сукупність психологічних якостей особистості, а також цілий ряд фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, які визначають успішність навчання і реальної діяльності, отримали назву “професійно важливі якості” суб’єкта діяльності [3, 222]. Конкретний перелік цих якостей для кожної діяльності специфічний (за їх складом, за необхідним ступенем вираженості, за характером взаємозв’язку між ними) і визначається за результатами психологічного аналізу діяльності та складання її професіограми і психограми”. На думку В. Бодрова, професійно значущі якості виступають в ролі тих внутрішніх психологічних характеристик суб’єкта, в яких відображаються зовнішні специфічні впливи чинників конкретного трудового процесу, що виступають у формі професійних вимог до особистості. Значення професійно значущих якостей в успішності оволодіння професійною діяльністю

полягає в тому, що в них проявляються всі основні характеристики структури особистості, які визначають психологічні особливості системи діяльності: мотиваційні, емоційно-вольові, психомоторні, когнітивні й ін. [3, 96].

В педагогічній теорії і практиці багатьма вченими досліджувались сутність та зміст поняття “професійно значущі якості” і “професійна компетентність”, як окремих тем дослідження. Велика кількість наукових робіт доводить те, що за своєю сутністю та змістом ці поняття є різними, та водночас вони мають багато спільного та тісно пов’язані між собою. Спробуємо порівняти ці поняття, та окреслити зв’язок цих понять більш детально (Табл. 1).

Узагальнюючи вищесказане, на нашу думку, професійно значущі якості – це властивості суб’єкта праці в цілому, які не можуть розглядатися як щось однозначно задане і незмінне. У міру оволодіння професійною роллю (набір конкретних робочих функцій) вони розвиваються, складаються прийоми їх компенсації, вдосконалюється їх структура. ПЗЯ є передумовою професійно діяльності і, з іншого боку, вони самі удосконалюються, “шліфуються” в ході діяльності, оскільки людина в ході праці змінює і самого себе. Роль професійно важливих ознак різна в міру переходу від нижнього (“початкового”, або “навчального”) рівня професійної успішності до вищого (“професійного”) рівня.

ПЗЯ фахівця ми визначаємо як комплекс логічно і діалектично пов’язаних між собою взаємовпливових індивідуально-особистісних рис і здібностей, що зумовлюють одна одну, актуалізуються на рівні професійних завдань, на поведінковому рівні та у процесі соціалізації особистості, що сприяють успішності його професійної діяльності.

Подвійний характер ПЗЯ виражається у тому, що, з одного боку, вони є природно обумовленими а, з іншого, вони формуються, удосконалюються та шліфуються в процесі набуття фахового досвіду [15, 122].

Сформованість професійно значущих якостей як і професійної компетентності визначає готовність фахівця до професійної діяльності.

Якщо розглядати рівні розвитку вмінь, то К. Платонов [17] виділяє п’ять етапів їх формування:

I етап: початкові вміння, які характеризуються усвідомленням мети дії і пошуком способів її виконання на основі вже набутих знань і навичок.

II етап: недостатньо вміла діяльність, коли наявні знання про способи виконання дій поєднуються з раніше отриманими, неспецифічними для даної діяльності навичками.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТЬ “ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ” І
“ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”**

Таблиця 1.

**Порівняльний аналіз підходів до визначення понять “професійно значущі якості” та
“професійна компетентність”**

“Професійно значущі якості”	“Професійна компетентність”
<ul style="list-style-type: none"> - сукупність якостей особистості, що обумовлюють його здатність до продуктивного здійснення професійної діяльності [6, 201] - індивідуальні властивості суб’єкта діяльності, які є достатніми і необхідними для її реалізації на нормативно заданому рівні, які значущо й позитивно корелюють з одним або декількома її основними результативними параметрами – якістю, продуктивністю та надійністю [8, 54] - це такі функціональні якості і особистісні особливості людини, які сприяють успішному виконанню даної професійної діяльності [19, 94] - це окремі динамічні риси особистості та її властивості, що сприяють успішному оволодінню певною професією. До професійно значущих якостей віднесені не тільки психологічні, але й фізичні якості [14,11] - якості, що дозволяють людині найбільш повно реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності [2, 33] - це властивості суб’єкта праці, які самі удосконалюються та шліфуються в процесі набуття, фахового досвіду [15, 119] 	<ul style="list-style-type: none"> - володіння системою знань, умінь і навичок, що є достатнім для успішного розв’язання того кола трудових задач, яке відповідає функціональним обов’язкам працівника [1, 141] - готовність і здатність цілеспрямовано діяти у відповідності до вимог, методично організовано і самостійно вирішувати завдання і проблеми, а також самим оцінювати результати власної діяльності [7, 22]. - пов’язані з предметом праці навички, відповідні методи і технічні прийоми, властиві різноманітним галузям діяльності [10]. - здатність, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які набуваються у всіх трьох типах освітньої практики: формальної, неформальної, інформальної [11, 124]. - діяльнісна характеристика, тобто міра включеності людини в діяльність, що передбачає ціннісне ставлення до останньої [9, 132]. - здатність виконувати професійну роль відповідно до визначених вимог з урахуванням реальної робочої ситуації [13, 211] - сукупність компетенції, коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі [17, 211] - сукупність знань у дії [18, 56]

III етап: окремі загальні вміння; високорозвинуті, але водночас вузькі вміння, що можуть бути застосовані в різних видах діяльності.

IV етап: високорозвинуті вміння; характеризуються творчим застосуванням знань та навичок щодо певної діяльності, усвідомленням мети, мотивів вибору та способів її досягнення.

V етап: майстерність, що характеризується творчим застосуванням різних вмінь.

Професійні компетенції – це ті ж самі вміння, що формуються на четвертому і п’ятому етапах їх розвитку та передбачають оволодіння творчими й ефективними способами виконання професійних дій.

Компетенції визначаються тільки як набуті в процесі підготовки та трудовій діяльності реалізаційні здатності до здійснення діяльності. Професійна компетенція є особистісною поведінковою характеристикою, яка виражає здатність ефективно виконувати професійну діяльність.

В цьому випадку не застосовується юридичне тлумачення поняття “професійної компетенції” як наданих службових, посадових повноважень. А загальні компетенції не обмежуються колом виконання професійних завдань та носять універсальний характер, який полягає в їх спрямованості на формування світогляду людини, виховання всебічно розвиненої особистості,

засвоєння соціокультурного досвіду. Оволодіння загальними компетенціями забезпечує успішність будь-якої професійної діяльності.

На відміну від професійної компетенції професійно значущі якості визначаються як інтегративні характеристики та риси характеру особистості, які можуть бути сформовані лише при наявності у людини відповідних психофізіологічних, психологічних властивостей та в поєднанні логічних, сенсомоторних, емоційно-вольових компонентів, які в різних видах діяльності розвиваються нерівномірно. Професійно значущі якості розглядаються як один з особистісних факторів формування компетенцій. На відміну від ПЗЯ компетенції:

- є результатом навчання, їх обов’язково вимірюють для офіційного підтвердження рівня їх сформованості;

- їх можна виявити та виміряти тільки в процесі діяльності, за ступенем значущості або рівнем розвитку (рангом) для посади;

- загальні компетенції як універсальні здатності не передбачають жорсткої прив’язки результатів навчання до вимог професійної діяльності (на посади, робочому місці). Наприклад, здатність працювати у різних ситуаціях, передбачати наслідки своїх дій, нести за них відповідальність, приймати нестандартні рішення тощо;

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТЬ “ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ” І “ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”

- здатність ефективно виконувати діяльність, що передбачає обов'язкове визначення стандартів поведінки фахівця на певній посаді;

- в освітній діяльності описуються через параметри Дублінських дескрипторів, а в професійній діяльності демонструються через поведінкові індикатори [12].

На початкових етапах освоєння професійної діяльності в значній мірі успішність професійної підготовки залежить від готовності професійних здібностей особистості. На наступних етапах професіоналізації, які характеризуються досягненням вищого рівня професійної успішності і ускладненням змісту праці, ефективна діяльність стає можливою тільки при наявності більш високого рівня розвитку певних ПЗЯ. Останні в цьому випадку розвиваються інтенсивніше, а інші ПЗЯ, рівень розвитку яких вже відповідає вимогам діяльності, можуть не тільки стабілізуватися, але і навіть регресувати. При переході на якісно вищий рівень – рівень професійної майстерності – відбувається індивідуалізація ПЗЯ, зміна структури зв'язків між ними. У міру професіоналізації успішність діяльності все більшою мірою визначається усією структурою ПЗЯ (а не окремими якістьми). Зростає роль властивостей особистості.

Перш за все, професійно значущі якості фахівця – це те, що виділяє фахівця серед представників своєї ж сфери діяльності. Тобто мова йде про певні універсальні якості особистості, незалежно від конкретної сфери діяльності, завдяки яким вона стає ефективніше інших.

Професійна складова компетентності, до якої обов'язково належать ПЗЯ, передбачає власне володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність особистості проектувати свій подальший професійний розвиток [13, 168].

На нашу думку, професійною складовою компетентності також є здатність фахівця ставити перед собою професійні цілі й обирати шляхи їх досягнення самостійно, з мінімальними помилками впродовж тривалого часу виконувати свою професійну діяльність у різних умовах, вивчати та оцінювати конкретні умови, явища і процеси, що мають місце в його професійній діяльності, адекватно на них впливати.

Професійна компетентність являє собою реальну, фактичну сукупність знань, умінь, властивостей працівника, набути їм як в процесі навчання, так і в практичній діяльності, тобто це те, що людина фактично знає і вміє. Причому свої вміння та знання особистість здатна пристосовувати до реального виробничого середовища в залежності від тих змін, що

відбуваються у ньому і в межах своєї компетенції.

Формування професійної компетентності фахівця являє собою складний та багатогранний психолого-педагогічний процес, який поєднує у собі застосування засобів як навчання, так і виховання людини.

Так знання, уміння і навички є діяльнісно-рольовими характеристиками фахівця. Усі інші компоненти це суб'єктивні характеристики, що вказують на ставлення фахівця до професійної діяльності та його індивідуальний стиль.

Ефективність професійної діяльності фахівця будь-якої сфери діяльності, його конкурентоспроможності значною мірою зумовлені рівнем його професійної підготовки.

За думкою З. Зеєра поняття компетентності інтегрує у собі не тільки когнітивну і операційно-технологічну складові частини, але й мотиваційну, поведінкову, соціальну, етичну, а також систему ціннісних орієнтацій [6].

Таким чином, проведений аналіз наукових підходів свідчить про те, що професійно значущі якості розглядаються як окремо так і як у вигляді невід'ємної складової професійної компетенції. ПЗЯ – це різноманітні по своїй природі індивідуально-особистісні риси, здібності, особливості та властивості людини, які проявляються, формуються та вдосконалюються у процесі фахової підготовки та професійної діяльності. Професійно значущі якості є передумовою професійної діяльності, де вони використовуються та удосконалюються протягом всього професійного життя.

Тому, на нашу думку, ПЗЯ є фундаментом формування професійної компетентності. Водночас набуття компетенцій впливає і на формування ПЗЯ. Наприклад, економічна компетентність не може взагалі відбутися без таких ПЗЯ як: аналітичне та логічне мислення, підприємливість, вміння точно прогнозувати, здатність швидко і точно працювати з цифрами, вміння аналізувати великий обсяг інформації, здатність запам'ятовувати, висока концентрація уваги, кмітливість, обов'язковість, самостійність, дисциплінованість, акуратність, працелюбність, терплячість, розсудливість, емоційна стійкість. А набуття знань та вмінь з економічних наук та практики формують відповідні ПЗЯ.

В залежності від створених педагогічних умов формуються як професійно значущі якості так і професійна компетентність. Рівень сформованості ПЗЯ відповідно впливає на формування кожної компетенції. Рівень сформованості як ПЗЯ так і професійної компетентності визначають стан готовності фахівця до професійної діяльності. На

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТЬ “ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ” І “ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ”

відміну від професійно значущих якостей професійна компетентність обов'язково є продуктом, тобто результатом професійного навчання. Тоді коли ПЗЯ є і природно обумовленими і набутими, їх можна збагачувати складовими, удосконалювати та розвивати у процесі фахової підготовки та професійної діяльності.

Формування професійно значущих якостей особистості є необхідною складовою професійної підготовки майбутнього фахівця. Формування ПЗЯ майбутнього фахівця залежить від його здібностей, риси характеру, фізіологічних особливостей, мотивації та стану освіченості.

Висновок. Зроблений порівняльний аналіз сутності та змісту понять “професійно значущі якості” та “професійна компетентність” показав різницю цих понять, а також їх взаємозв'язок: професійно значущі якості розглядаються як один з факторів формування професійної компетентності; на відміну від професійно значущих якостей професійна компетентність обов'язково є тільки результатом професійної підготовки; тоді коли професійно значущі якості є і природно обумовленими, і набутими; у залежності від педагогічних умов формуються як професійно значущі якості так і професійна компетентність; професійно значущі якості є багатofункціональними як і професійна компетентність, разом з тим кожна професія або посада має свій набір цих якостей або компетенцій.

1. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* / За редакцією І.А. Зязюна. К.: Вiпол, 2000. – С. 134 – 157.

2. Батьшев С.Я. Актуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации. – М.: Педагогика, 1979. – 223 с.

3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов. – М.: ПЭР СЭ, 2001. – 511 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.

5. Горностаева А.Н., Горностаева И.Н. Формирование профессионально важных качеств личности будущих менеджеров: монография / А.Н. Горностаева, И.Н. Горностаева; М-во образования Рос. Федерации, Брян. гос. техн. ун-т. – Брянск: БГТУ, 2003. – 252 с.

6. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное

пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.

7. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании [Авторская версия] / Ирина Алексеевна Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

8. Карпенко М.М. Перспективи розширення участі роботодавців у розвитку професійної освіти. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М.М. Карпенко, 2015. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1417>.

9. Карпов А.В. Психология принятия управленческих решений / А.В. Карпов; под ред. В.Д. Шарикова. – М.: Юристъ, 1998. – 435 с.

10. Ковальчук В.В. Сутнісно-змістова характеристика категорії “Професійна компетентність” як показника рівня фахової підготовки студентів [Електронний ресурс] / В.В. Ковальчук, 2013. – Режим доступу: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=613>

11. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. – Вид. 2-ге, доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 298 с.

12. Кожан Т.О. Компетентнісні засади підготовки фахівців у контексті євростандартів освіти [Електронний ресурс] / Т.О. Кожан, 2013. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/stvttp_2013_1_11.pdf

13. Левочко М.Т. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація [Текст]: монографія / М.Т. Левочко. – К.: [Інформ.-аналіт. агентство], 2009. – 495 с.

14. Марищук В.Л. Психологические основы формирования профессионально значимых качеств: Автореф. диссертации на соискание ученой степени доктора психологических наук. 19.00.03 – Л., 1982. – 32 с.

15. Маркова А.Г. Как учат экономистов в университетах США / А.Г. Маркова // *Экономическое время*. – 1991. – № 1. – С. 61 – 63.

16. Новий український тлумачний словник: близько 20000 слів і словосполучень / [укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. В.В. Дубчинського]. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2008. – 608 с.

17. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. М.: Высшая школа, 1984. – 174 с.

18. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А.В. Хуторской // *Народное образование*. – 2003. – № 5. – С. 55 – 61.

19. Шушерина О.А. Ответственность профессионально значимое качество будущего специалиста (педагогический аспект): Монография / О.А. Шушерина – Красноярск: СибГТУ, 2002. – 186 с.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2016

